

1913

ЦѢНА 30 СТ.

БИБЛИОТЕКА „ИСКРИЦА“ № 4

СОЦИАЛНИЯ ВЪПРОСЪ И ХРИСТИАНСТВОТО

Ст. Михайловски
Шарль Гросъ
А. de Meunon

Редакторъ-издатель Павелъ Мишковъ—Свищовъ

СВИЩОВЪ
Печатница на Владимиръ П. Янакиевъ
1913 г.

Къмъ работниците.

Тази книга е съставена главно за васъ; на васъ я и прѣдлагамъ. Нека тя поне малко ви съживи и утѣши срѣдъ ония злини, на които сте обречени, срѣдъ постояннитѣ скърби, които не ви даватъ да си отдѣхните.

За васъ, които се прѣгъвате подъ хомота на ежедневитѣ грижи, за вашата изморена душа азъ бихъ желалъ тая книга да бѣде сжщото, каквото на пладнѣ по срѣдъ полето е сѣнката на зеленото дърво за оногова, който цѣлото утро е работѣлъ робски подъ палящитѣ лъчи на слънцето.

Ние живѣемъ въ лошо врѣме, но това врѣме ще прѣмине.

Слѣдъ суровата зима Провидѣнието праща топла пролѣть и малката птичка благослава въ пѣснитѣ си благодѣтелната рѣка, която ѝ е пратила и топлина и храна, и другаръ, и меко гнѣзденце.

Надѣвайте се и се обичайте. Надеждата всичко смегчава, а любовта—облегчава.

21812

Исторически, социални и религиозни твърдения въ Християнския социализъм.

Конференция държана по случай Втория Съборъ на Младекитъ Християнски Организации отъ г. Ст. Михайловски.

Уважаеми съграждани и драги християни,

Повсеминутното зрълище що ни дава свъръменото общество, може да се охарактеризира така: цивилизация основана изключително на любостежание. Въ свъръменото общество липсва това драгоцѣнно качество, за което историята ни говори, че колчимъ е липсвало въ едно общество, настъпвали сж епохи на кризи, на лоти раздори, междоусобици и национални катастрофи. Това качество е моралното единство. Свъръмениятъ християнинъ (би тръбало, разбира се, да си послужи съ термина псевдо-християнинъ), като го окачествявамъ въ неговата непеиждователностъ, е двоенъ християнинъ. Ще го видите въ недѣленъ день съ своя молитвеникъ или съ Новия Завѣтъ да отива въ молебния домъ, да влиза съ чисто формално общение съ своитъ едновѣрци въ доктрината, която изповѣдватъ. Но това е чисто външно явление, което ни най-малко не дава отличителенъ отпечаткъ на неговата психика и затова е християнинъ само въ него моятъ. Понеже така проявява своята конфесионалностъ, другитъ шесть дни на седмицата вие ще го видите за робеникъ на своитъ веществени интереси; ще го видите потъналъ въ грижи и стремления, които нѣмагъ нищо общо съ Евангелската поука. А Евангелието е върховната ука. Въ Евангелието намираме изразъ веломощенъ, божественъ на върховнитъ добродѣтели. А цивилизация, основана изключително на любостежание, е цивилизация на грубото самоугождство. Е, добръ. Добродѣтель що е? Добродѣтель—го значи слугуване на ближния. А що е интересъ? То е да слугуваме на себе си. Ако употребя едно противословие—добродѣль е да слу-

жимъ на другитъ, а интересъ — да си служимъ съ другитъ. Е, добръ. Можемъ ли тогава да речемъ, че е въ нашъ интересъ да бждемъ добродѣтелни? При такава раздвоенне на понятието, можемъ ли да речемъ на единъ свъръменъ златопоклонникъ: твой интересъ е да бждешь добродѣтеленъ? Той ще каже: азъ правя това, което всички правятъ, а ние знаемъ, че служене на себе си и на другитъ, не се съвмѣщаватъ. Интересъ и добродѣтель не вървятъ заедно. И така, Господа, хармонията, онова качество, което нарекохъ морално единство, липсва на свъръменното общество. Нѣма никаква хармония между нашия мораленъ живото и Християнската религия. Ето великото, върховното зло, отъ което страда свъръменната човѣщина. За да се опълчимъ срѣшу този редъ на нѣщата, трѣбва да разберемъ много добръ, какви сж твърденията на Евангелието за частния и обществения моралъ.

Твърденията на Евангелието.

Великиятъ принципъ, който стои въ основата на Евангелската ука, е милосърдието. Спасителтъгъ изиска отъ насъ безгранично милосърдие. А това какво значи? То значи, че единствената добродѣтина, позволева намъ, е да работимъ за доброчестие на ближния си. Богъ е сътворилъ свѣта отъ любовъ и само чрѣзъ прѣвъздигане на това качество—на любовта въ насъ, ние можемъ да доближимъ до върховното сжщество—до нашия Творецъ.

При такава дефиниция, не ще и дума, че любовта, която измѣрва силитъ си, не може да се нарече пълна. Истинската любовъ, Евангелската любовъ, отива до отвержение, до пълно самопожертвуване. Любовъ, милосърдие—ето двѣ думи, дѣлото Ново Завѣщание, оставено намъ отъ Богочовѣка и Неговитъ прѣки прѣдставители. Богъ,—ето понятието, което имае за Неговата атрибуция: благодать, веломощие, велика мждрость. Богъ, това е безконечностъ. Само чрѣзъ нашето сърдие, ние можемъ да се въздигнемъ до разбирание на безконечността, да сванемъ атрибутита на Бога. Чрѣзъ сухи термини, чрѣзъ научни сложения, никога не можемъ да се въздигнемъ

до богопознанието. Нашата суха наука е зрънце във един безпръдълен океанъ и разбира се, зрънцето не може да обхвае океана. Човѣкъ, който иска съ сухи силигизми да стигне до пълно богопознание, ще заприлича на това дѣте, което, както казв една източна приказка, изкопало трапъ край морето, и като го попитали защо му е,—отговорило „За да прѣлѣя въ него морето“. Нему прилича онзи ученъ, който съ своя земенъ разсъдѣкъ иска да прѣмѣри безконечността, тайнитъ на Божие дѣло, който Богъ е запазилъ за себе си. Любопытна е единственото богатство въ човѣка, което се увеличава, колкото по-вече го раздаваме, защото е единствения Божественъ елементъ въ разумното човѣшко естество.

Историко-религиозни твърдения.

Но, прѣди да отида по-далечъ въ това очертане на Евангелската ука, нека ми бжде позволено, драги съграждани и християни, да направя едно съпоставяне между нѣкои прѣдхристиянски и слѣдхристиянски религии, развиващи се успоредно съ Християнството.

Политеизъмъ. Що е то? Боготворение на човѣшкитъ страсти. Поразени отъ природнитъ зрѣлища за грубитъ сили на които не сж могли да си дадатъ собствени пояснения, гърцитъ и римлянитъ сж казвали, че всичко що стои вънъ отъ земята, е първообразецъ на това, което се намира на земята. Първобитнитъ люде боготоврѣха омразага, завистьта, разкошествово — всички тѣзи долни страни на човѣшката психика, отъ които ние се червимъ. Не ще съмнѣние, че въ хората нѣмаше върване въ човѣшкото унапрѣждане. Всички нѣща бѣха сложени както ги виждаха, защото така рѣшили тѣхнитъ божества. Прѣди да остава гърцитъ, нека кажа двѣ думи за нѣкои по-благородни учения въ сжщата епоха. Такова доста чисто и възвишено учение е било доктринага на стоицитѣ. Въ тѣхъ намираме всички добродѣтели. Всичко що можемъ да си въобразимъ като побѣда, наисена надъ себе си и страститъ, намираме го въ единъ Еликетъ и въ единъ Маркъ Аврелий—прѣдставители на стоическото велможество. Уви! Господа, добродѣтели всѣ каква, но студена, безжизнена. Да изглажда себе си човѣкъ и да се прѣизглажда, както единъ ваятель изглаж-

да буца мряморъ, въ това се състояло тѣхното самовъздѣйствие, но нито сѣнка отъ милосердие и жертвуване за ближния. Единъ отъ тѣхъ, който въ своята доблестъ гражданствена, е противостоялъ на всички насилни въ моралнитъ сфери, и бѣ достигналъ до крайна висота, — одобряваше робството.

Юдеизъмъ. Юдейщината, колкото и да сж милиевреитъ—тѣзи единородци на писателитъ на Стария Заветъ, правнуци на толкозъ пагариери неуспорима историческа истина е, че въ тѣхъ, въ основитъ имъ, има расово себелюбие: тѣ сж избраници на Бога, говорѣха старитъ Евреи. Естествено, такава социална ука бива и е несъмнѣтима съ нашето християнско понятие за солидарността между членоветъ на едно общество и въ тѣзи тенденции се оплъчва Богочовѣка и я унищожи, но затова неговитъ Го прѣврѣха и отблъснаха. По тѣхното религиозно понятие, човѣкопасителя трѣваше да се постави на чело на Еврейщината, като върховенъ неинъ вождъ. Виждате каква яма дѣли Християнщината и Юдейщината.

Ислямството. Между мохамеданитъ намираме не вече расово себелюбие, а краенъ религиозенъ фанатизъмъ. „Не мислишъ като мене,—ще те усмърга“ — его послѣдната рѣчь на мохамеданитъ. Това значи, да мислимъ и да казваме: Онзи, който не е съ насъ, той е противъ насъ. А за човѣцитъ противъ насъ, трѣбва да сме безжидостни. Слѣдователно, всѣко друго мировъзрѣние, всѣки другъ мирогледъ, трѣбва да е осжденъ. Вие знаете, че Омаръ изгори Александрийската библиотека, като казваше: „Ако тѣзи книги сж съгласни съ Корана, непогрѣбни сж; ако ли не сж съгласни съ него, пакъ сж непогрѣбни. Въ всѣки случай, трѣбва да ги изгоря“.

Неговата главна сила е фатализма,—което е, трѣбва да е. Всичко що ще стане е прѣдопрѣдѣлено. Не трѣбва да се сражаваме противъ природата, уредена отъ Божествената повѣля. Не трѣбва да се грижимъ за себе си и пр. Комуто е писано да погине, той ще погине.

Това мировъзрѣние е несъмнѣтимо съ какъвъ-годъ прогресъ. И наистина, когато прѣди години инженери отивали отъ Смирна къмъ Египетъ, дървишитъ ги убихи,

като имъ казвали: „Защо си позволявате да измѣнявате лицето на земята, която Аллаха е направилъ?“

Будизмътъ. Въ него намираме развито до висша степенъ отрѣчението. Но това, което му липсва, е прѣданностъ къмъ човѣчеството. То е онова свойство и животностно братство, което по-рано охарактеризирахъ съ думитъ „християнско милосърдие“. Нему ето какво му липсва-милостъ въсечовѣшка. Липсва му милостъ, като прѣвъ, последенъ и главенъ элементъ на духовния животъ. „Свѣтътъ е лошъ“, казва будистътъ. Самъ Буда е пожедалъ, като ярѣвъ параграфъ на неговото учение да се казватъ тѣзи думи: „Нищо не трае тукъ на земята. И донече свѣтътъ е лошъ и нищо не трае тукъ, то най-добръ би било за разумното човѣшко същество, часъ по-скоро да напусне земната обителъ, да се отлъчи отъ това долище на съзми“.

Ще прибава нѣколко думи за двѣ свърѣмenni, развиващи се успоредно съ Християнството, религиозни учения—Теософията и Спиритизмътъ. Теософията е опитъ за съгласуване на разни най-често противоположни твърдения за свѣтовната и човѣшка съдбини. Е, добръ. Още прѣди 80 год. въ врѣмето на Воазена и др., критицитъ се гаврѣха и я упреличаваха на разноцвѣтни дръпки, съшити една до друга, едно съединение на несъединяеми работи. Теософията иска въ религията да прави подобно нѣщо—нѣщо като арлекинъ. Говорихъ за духа на самопожертвуването. Какъвъ е духътъ на самопожертвуването у християнитъ, будиститъ и мохамеданитъ? Въ християнитъ значи прѣданностъ къмъ ближния, въ будиститъ,—отрѣчение на този животъ, въ османлийцитъ такъвъ духъ значи грамплосване на сегашното битие съ онова сладострастно живѣне, което се обѣщава на османлиецъ оттагъкъ гроба. Но виждате, че въ тѣзи три равни понятия за самопожертвуване, нѣма нищо общо. Е, какъ ще може теософията да ги съчлени, когато съ несъчленяеми?

За Спиритизма ще кажа само една дума. Споредъ него душитъ напуцатъ земята и послѣ почватъ да щурятъ изъ атмосферата, която окръжава коравата повърхнина на земята. Азъ цѣтамъ: Защо душитъ бѣгатъ,

като пакъ ще дойдатъ? Не искаме да охарактеризираме учението имъ съ единъ тежкъ терминъ, но се задоволяваме съ изказването на това сѣждение, че почива на не-обясними твърдения.

Християнството.

Азъ се връщамъ на християнизма. Милосърдие —иска прѣданостъ къмъ човѣчеството, духъ на самопожертвуване. Това е цѣлото Евангелско учение. Споредъ Евангелската доктрина, човѣчеството е грамадна фамилия. И прѣво тукъ, наѣми християнското учение ни прѣдставя това въ всѣко отношение. мило, симпатично и върховно, разумно учение за съмействеността на човѣшкия родъ. Понятието за грамадно съмейство, за бащинството на Бога, християнството за прѣвъ пхтъго донесе тукъ на земята. Богъ—духа и буквата на Новия Заветъ, е нашия общъ Отецъ и водителъ. Богъ, бидейки нашъ баща, ние неговитъ дѣца, имаме сжигитъ права, задължения и сме свършени братя. Шомъ приедемъ, че главната основа на Евангелската ука е бащинството на Бога и бащинската милостъ на Бога къмъ насъ, логически ще дойдемъ до това крайно заключение, че Християнството донесе понятието за пълно братство между членовѣтъ на обществото. Този принципъ на демократически връзки между живущитъ хора, членове на едно общество, на една държава, отечество, има своя зародишъ въ Евангелието. Прѣди Християнството, Господъ, демократизма не сжществуваше. Прѣди Християнството, въ старитъ гърци, имаше добродѣтелъ, но въ основата стоеше твърдѣнието: Всѣки за себе си.

Можемъ да кажемъ, че нашата Християнска черква е република въ една смисълъ. Тя обединява членовѣтъ на обществото за гѣхнитъ общи блага. Така охарактеризирана, Християнската черква не може да не признаемъ, е източникъ и крайно прибѣжище на вслчки, които вѣрватъ въ човѣшкия прогресъ, еманципация и демократия. И наистина, какво ни казва Евангелието? Когдѣмъ се касае за едновластницитъ, Иисусъ уподобява Ирода на лишица, или човѣкъ, въ когото побужденията излизатъ огъ хитростъ, лукавство. Христосъ значи ви казва, не подражайте на върховнитъ водители на народа—на царетъ.

Какви понятия, какви общи указания и поуки намираме във Новия-Завѣтъ относително всѣхъ видѣхъ социално-политическо шествие? Евангелието, Господи, нека всички признаемъ, е противно на всѣкаква аристократическа доктрина. „Не наричайте себе си господари“, — учи Евангелието, — „защото нашъ общочовѣшки господарь е единъ—Богъ“.

Слѣдователно, ние не можемъ да го избираме, не можемъ да го мѣняваме, нито да се опълчаваме противъ Него и не можемъ да противопоставяме нашата воля на Неговата. Той е единъ, всевъковенъ, сътворителъ, върховенъ законодатель, Е, добръ. Имайки такъвъ върховенъ Господарь и като не сме сигурни дали нѣкое земно господство не ще се опълчи противъ Него, ние трѣбва да го разбираме както Евангелието ни казва: „Вашиятъ Господарь е на небето, а вие сте братя“. Евангелието проче, е противно на всѣкакъвъ видъ персонално владичество.

„Първитѣ ще бѣждатъ послѣдни“ — учи ни Богочовѣка. Това значи: всѣки, който мисли, че има какъто да знае, че ги има, за да служи съ тѣхъ на другитѣ. Щомъ се възгордѣе, че е нѣщо по-вече отъ другитѣ, ще стане нѣщо по-малко отъ тѣхъ. Така трѣбва да разбираме тѣзи думи.

Богатствата Христосъ осжда. Не трѣбва да си правимъ илюзии, — това е признато отъ всички вече върни тълкуватели на свещения текстъ. Исусъ осжда не само закоравелия въ паразитизмъ богаташъ, но и незакоравелия, който се мисли, че е върховенъ властникъ на своето имане. Защото, да задържа само за себе си всички блага, които изхождатъ отъ материялни имоти, а отъ друга страна да си мисли, че ще служи съ тѣхъ на другитѣ — това сж понятия несъвмѣстими. Впрочемъ, Богочовѣка ни казва, казва на богатия: „Раздай що имашъ и ела съ мене“. На друго мѣсто охарактеризира социално-то положение на богаташа тѣй: „По-лесно ще влѣзе камила прѣзъ иглени уши, отколкото богатъ въ Царството Божие“.

Има единъ тезисъ, върху който се олираха нѣкои,

за да даватъ разни тенденциозни тълкувания на Христовото учение: „Бѣдни ще имате, но мене нѣма да ме имате“. И така го прѣведоха на всички европейски езици. Но като различаха оригиналитѣ текстове, се видѣ, че Исусъ не казваше бѣдни ще имате (въ бѣдаще връме глагола) но бѣдни имате (въ сегашно връме) и кога ви потрѣбватъ, ще ги намѣрите. Но това не значи, че всѣкога ще имате нуждаещи се за хлѣбъ. Това тълкувание не можемъ да дадемъ.

Богочовѣка като наставлява ученицитѣ си какъ да проповѣдватъ новата наука, учи ги, съвѣтва ги, да трѣгнатъ и спождатъ всевъзможни срѣди човѣшки, като не носатъ съ себе си нищо, освѣнъ своята крѣпка въра въ Бога. Той имъ казва, че онѣзи, между които ще отидатъ, ще иматъ грижата за васъ, ако ли не се огрижатъ за васъ, излѣзте отъ тѣхнитѣ мѣста, каго изгърсите и праха, който е полѣпналъ по обущата ви.

Въ първитѣ християнски връмена (I и II в.) християнитѣ заживѣха почти въ пълно общовладане на своитѣ имоти, или пълна община. Тѣ казваха: Това, което е нашѣ, е на Бога, е на всички насъ. Първитѣ велики християни — Христосомъ и др. какво ни казватъ? — Богатитѣ нека знаятъ, че сж ковчезници на сиромаситѣ и че само като такива, богатитѣ хора сж християни. Понеже цитирамъ този великанъ отъ Източната черква, ще спомена нѣщо и за единъ отъ другата черква St. François d'Assise, който казва: „Позволено е да получаваме съ дѣлната ржка, но съ условие, да го раздаваме съ лѣвата“.

Тѣзи тълкувания не сж лично мои. Ще ги намѣрите и у съврѣмения франпуски философ-християнинъ евангелистъ—Sabatier, у католическиятъ епископи, напр.: у Поль Боро, послѣ и нашия православенъ св. Синодъ е формулиралъ въ едно приложение на Църковенъ Вѣстникъ, книжка 14, 15 и 16 дѣто казва: „Всичко що върши интелегенцията, върши го като се въодушевява отъ туй, да се обезпечи економически народа. Но и черквата не може да бѣде противна на тази цѣль, защото духа на християнството е такъвъ: защитава угнетенитѣ срѣдъ лошитѣ отношения на богатитѣ“.

(Поради направѣното връме ще направя само ана-

лизъ на останалата частъ отъ конференцията).

Госпожи и Господа, кое е онова чувство въ нашия вжтръшенъ миръ, което ни кара да прѣпочитаме благото на ближния прѣдъ своето? То е едно: това е добрината. Християнскитѣ проповѣдници и мислители често говорятъ за добродѣтелъ, като употрѣбаватъ тази дума тъй: добродѣтели. Въ сжщностъ, Господа, една добродѣтель има само и не би трѣбвало да употрѣбаваме тази дума въ множествено число. Въ сжщностъ, добродѣтеля е една: добрина. Който има добрина, може да обиде, дава всевъзможни други качества, но за ма добрина, може да има много високи качества, но за нищо му не струватъ и оставатъ безплодни. Така се разбиратъ думитѣ на Св. Франциска, който казва: Люби и прави каквото щещъ. Но люби най-безгранично, въздигни се до пълна висина на отвержение, до най-високата степенъ на самопожертвуване, тогава нѣма да грѣшишъ. Тази любовъ е достатъченъ елементъ да ти придаде святостъ. Обаче, Господа, да любимъ ближния, да живѣемъ за него, въ отвержение и отречение, то значи, нека се разберемъ добръ, не да бждемъ добри по духъ на самоспасенъ, като мислимъ винаги за интереса на своя психизъмъ, за своята душа. Добрината е добрина абсолютна, евангелска, тогазъ само, когато е лишена напълно отъ всякаквъ интересъ, заинтересованостъ. Иначе казано, ние не трѣбва да се пазаримъ съ Господа, не трѣбва да се прѣдаваме на този омазанъ пазарлъкъ, на който се прѣдаватъ много християни, които давайки милостини на просяка що иде слѣдъ тѣхъ, мислятъ, че даватъ на Господа съ лихва, като казватъ: „който дава на бѣдния, заслава на Бога“. Това значи да вървимъ по пътя на турцитѣ, които вѣрватъ, че отгатыкъ грѣба ги чакатъ все наслади и удоволствия и затова трѣбва да извършатъ по едни мезанчески начинъ изискванията на Корана. Истинския християнинъ обича отъ любовъ къмъ любовта, обича ближния, защото му е ближень, защото въ самопожертвуването намира едно прѣвъзвисяне повече отъ всичко друго. Съ такава самообрава само е истинень. Но ако е съ пазарлъкъ съ Бога, ако имаме въ джоба цѣла шепя злато, и захвърлимъ го нѣкоя лена на просяка, това не е християнщина. Не трѣвата да раздадемъ,

а себе си, всичко свѣтло, чисто, мощно въ насъ — ето какво ни учи християнството. Да се раздаваме дежонотъ, ни учи, всичко що събираме, онитността що сме придобили, каквото сме събрали въ ума, сърцето, душата, — свѣтло съкровище. Да знаемъ че всички веществени блага не сж наше стечение, а врѣменно повѣрени намъ отъ Твореца, да ги употрѣбимъ за духовното благо на ближния. Такова разбиране иска Евангелската доктрина.

(Принуденъ съмъ пакъ да изоставя много работи и ще прѣстоича къмъ друга материя).

Противници на Християнството.

Върху Християнството се хвърлятъ купъ обвинения отъ неговитѣ противници. Нека видимъ тѣхната безосновность:

1) Неприятелитѣ на Християнството казватъ, че то ни принуждава да се отлъчваме отъ земнитѣ работи и грижи и ни кара да обръщаме грѣбъ на всѣко подизаване; че то осуетява въ насъ всѣко участие въ човѣшкого културно напрѣдане, защото ни кара да мислимъ за отвлечени работи. Това не е вѣрно. Богочовѣка ни е казалъ на нѣколко мѣста въ Евангелието, че трѣбва да се боримъ. Учи ни що е правдина и кривдина и като ги различава една отъ друга, при самото имъ съпоставяне, ни учи да се боримъ. Да, Христосъ ни учи да се боримъ противъ всѣка кривдина, противъ оная неправда, която е въ насъ най-напрѣдъ и която-проявяваме впоследствие на Матей, дѣто Исусъ ярави духовно очертане на книжниците и фарисентѣ, за да видимъ, че е той образецъ на божествено шибало, прѣсвещена сатира, че това е образецъ отъ оплъчване противъ всичко осждително, покварено, алчно за лична облага, и да се убѣдимъ, че Богочовѣка бѣше борецъ. Понеже нашъ дългъ е, като християни, да го подражаваме, трѣбва да бждемъ борци. Тази борба изхожда отъ любовъ, християнска обичъ. Що иска любовта? — Доброто. Е, тогазъ трѣбва да се боримъ, за да го постигнемъ и получимъ, защото прѣдъ нея има прѣчки. Господа, онзи, който обича — иска, който иска — дѣйствиува. Християнството е борба. Християнската любовъ е, така да кажа, архиаktivна,

понеже крайната и цѣль е да възцари на земята върховната правда. Да! Въ това, което говорят враговетъ на християнството, като казватъ, че ние християнитъ се отклоняваме отъ земнитъ грижи, има едно недоразумѣние. Да, въ насъ християнитъ има самозабрава, отречение, но то не е крайно, както е въ будиститъ. Нашето християнско отречение, его какво е: Ние не забравяме, че тукъ нѣземе, нашето прѣбиване е минутно, въ единъ ханъ, гдѣто ще прѣнощуваме. Но, (за да продължимъ това уподобяване), въ хана, макаръ и за малко вѣрме да сме, ние не се простираме въ мърсотията, а търсимъ по чисто мѣсто и гледаме да услужимъ на съпътниците си. Сжщо ще правимъ и нѣземе: Нѣма да забравимъ, че сме на минутно прѣбиване. Но не да изпадне въ забрава, която да граничи съ оскотяване; ще си изпълнимъ дълъга, макаръ и за малко.

За съвършени християни пълно щастие не сжще-ствава. То не е отъ този свѣтъ. Както и да наредимъ, Господа, живота тукъ нѣземе, осждаме го на жалейка; смъртъ, болки, злополучия идатъ едни слѣдъ други, сполитатъ ни ненадѣйно и ни напомнятъ, че живота не може да е друго, освѣтъ краткъ сътъ.

Християнитъ не може да каже, че цѣльта на земния животъ е щастие. За християнина цѣльта е друго. За него тя е духовно освършенство. Човѣшкия животъ е една рѣка, която изхожда отъ планината чиста, лжкатуши и си пробива пътъ прѣзъ всѣкакви долища, минава прѣзъ села и градове, омърсява се, събира разни смѣтве, минава прѣзъ разни крайнини и се втича въ морето, дѣто се прѣчиства наново, дѣто нечистотитъ ще паднатъ на дъното, като образуватъ утайка, а чистата вода си остава. Ето най-доброто уподобление, което можемъ да направимъ за човѣшкия животъ.

2) Второ обвинение е слѣдното: Тъ казватъ: Човѣкъ, който вѣрва е съюзникъ на потисниците и орждие на сатрапитъ. Това не е вѣрно. Християнина, вѣрващитъ е човѣкъ, който боготвори принципа на правда и добро въ Бога; човѣкъ който вижда въ Бога исконна мощъ — крайната цѣль на всичко що сжществва въ вселенната; който вижда въ себе си сжщество прѣдназначено да се

доближава до тази правда, мощъ и мждростъ. Така вѣрва християнитъ. Значи, християнитъ е човѣкъ на абсолютъ. длжностъ. Християнитъ е човѣкъ, когото прѣмъхането на връската между тѣзи правдини божествени и човѣшки, го носи и осжда на погибель. Християнитъ е човѣкъ на свободния духъ. Защо? Защото длжноститъ си християнитъ не може да изпълни безъ пълна свобода на духа си. Религиозни смисълъ въ човѣка не е друго нищо, освѣтъ потрѣбата, която чувствуваме да се приближимъ къмъ върховното сжщество, своята немощъ да приближимъ къмъ духовната мощъ. И това е толкозъ вѣрно, че и закоравелия въ пороци безвѣрникъ, когато изпадне въ пълень, краенъ материализъмъ, почва да си съставя лжжливи идеи — той, като обръща грѣбъ на слънцето, на свѣтлината, за да обожавя нищожно свѣтло—олицетворение на свойтъ страсти, той не се отличава отъ онѣзи елини, които боготворѣха свойтъ пороци. Тъкъ че човѣцитъ, които вѣрватъ, че нѣматъ вѣра, се лжжатъ. Тъ пакъ боготворатъ нѣщо, но нѣщо лжжовно. Вѣрата, то е нашата морална виделина. За да живѣемъ, намъ е потрѣбно да се привържемъ къмъ нѣщо неоспоримо, всевѣрно, за да може това нѣщо да управлява нашето нищожество, да ни напжтства. Единъ е казалъ: „Вѣрата е онова, което ни прави да живѣемъ“. Ако вѣрваме въ добро, въ Бога вѣрваме, ако вѣрваме въ Бога, вѣрваме въ доброто. Добро и Богъ сж елементи неразлжчими. На човѣшкия родъ е потрѣбно морално единство. А това дава само религията. Тя може да слоби въ едно нѣщо, въ една органическа цѣлостъ, индивидуални подвизания, които иначе клонатъ по единъ естественъ начинъ къмъ анархия. Така, че мамятъ се онѣзи, които мислятъ, че Християнитъ сж помощници на тиранитъ.

Безвѣрничеството.

Господа, да ви очертая ли единъ психически и ортретъ на безвѣрнитъ дѣйци посрѣдъ обществото? Ето какво си думатъ: „Всѣка човѣшка жертва е бесполезна“. Прѣданностъ къмъ човѣството е едно смѣтно явление, което не може да измѣни хода на нѣщата; трѣбва да се откажемъ отъ всѣко стремление къмъ добро, защото то

е илюзия. Извън мене, извън моето „аз“, нѣма освѣтъ хаосъ въ човѣчеството. Впрочемъ, това което трѣбва да ме интересува, е само моята личностъ, мойтъ лични въществени интереси. Да се усвѣдърствавамъ психически е дълга работа и защо ми е това усвѣдърствуване? Ще употребя 40—50 г. и понеже моята душа ще загине, то и моята добродѣтель ще загине — тогава защо съмъ си хабилъ живота? Ако моята душа ще загине, защо ми сж тѣзи рѣдки качества, тѣй мжчно придобити? Тѣ ще загинатъ заедно съ мене и за това по добръ сега още да почна да се грижа за моето добруване, удоволствия, понеже извънъ тѣхъ нѣма нищо.

Това е психическия портретъ на безвѣрника. Е добръ, Господа, сега защо този родъ идеи е възприелтъ отъ много модерни дѣйци въ свѣта? Шомъ достигне до такава отрицане, безвѣрникътъ почва да боготвори себе си. Нѣкои материалисти, Jules Gesde напр., казватъ: *Nous sommes le parti du ventre* — Ний сме партия на корема. Той (безвѣрникътъ) почва да боготвори своята кесия, удоволствията, своитѣ страсти, срамотни увлечения, както пра-вуха и гърцитѣ и става автоматъ, самопоклонникъ. И това, жаденъ за всѣка сполука, алчущъ за всѣко тържество, той не се смира прѣдъ никакви сръдства. Неговата доктрина е, че всички сръдства сж позволени, за да достигне цѣльта си. И така той е вече готовъ за първия знакъ и подвиркване на тиранина: щомъ му каже ела, той тича. Да! Наблюдавайте нашето общество и ще видите до каква провала морална и социална сме стигнали. Тиранинътъ много добръ знаеть това настроение къмъ алчностъ въ безвѣрниците и въ тѣхъ търсятъ подкрѣпа. Историата свидѣлствува за истинността на това твърдение. Ще дамъ единъ примѣръ: Наполеонъ III, на 2 декемврий 1852 г. направи позивъ къмъ всички материалисти въ Франция, даде имъ високи чинове и благодарение на тѣхъ, закрѣпи своя сатрапизъмъ. Каго гледаше това срамотно явление, Викторъ Хюго каза: „Върховенъ позоръ! На една страна се смѣятъ заедно съ Волтера, а

на друга — гласуватъ за езуититѣ. А историята бѣлжи право, че само нерелигиознитѣ народи не оставятъ слѣда отъ своето минаване и прѣминаване въ свѣта; само тѣ нѣматъ право да говорятъ за свобода, защото не сж били никогда свободни. Да отречемъ Божеството, значи да отречемъ извора на всѣкакъвъ редъ въ вселенната. Е, добръ, каква ще е свободата, ако нѣма първия елементъ — реда? Не говорятъ ли модернистѣ мислителъ: „Свобода въ редъ и редъ въ свобода“? И така, азъ ще свърша тази частъ съ твърдението, че идеята за Бога е проластъ противъ всѣкакъвъ социаленъ и индивидуаленъ развратъ, а безвѣрнето е вѣковенъ базисъ на сатрапитѣ и тираниитѣ.

Економическо-християнски въпроси. По въпроса за равенството

Равенството, естествено, поставено на почвата на любовта, трѣбва да е абсолютно. Но, поставено на социални условия, понеже имаме психически различия между хората, ще води къмъ лошъ край. Тѣзи различия трѣбва да ги имаме прѣдвидъ. Психическо равенство нѣма. Науката ни увѣрява, че никакво равенство, психическо-динамическо и тѣлесно-динамическо не може да съществува и че не можемъ да поставимъ всички хора подъ еднакъвъ знаменателъ: едни сж по-способни, други не. Не ще съмнѣние, че и тѣ иматъ безсмъртна душа, но отъ точка зрѣние управлението на този макаръ минутенъ ханъ — общественъ животъ ще изберемъ по-кадърния. Вземете единъ човѣкъ съ обширна начетностъ, единъ човѣкъ който е издириль всевъзможни истини, явления и природни закони, който чете въ сърдцето на природата и хората, човѣкъ който обладава достойнства до геналностъ, — ще го поставите ли на същото ниво по влияние въ живота съ единъ балканджия, който никога не е прѣскачалъ синура на селската мера? Нѣма да направите това нѣщо. Ето, това е прѣдѣла на равенството Господа, християнството иска равенство, тѣй както го очертава Евангелието, както вече го очертахъ. Но равенство иерархическо, способно да обезпечи и заварди общитѣ интереси, което ще прѣдпази отъ катастрофи об-

шество. Неравенството, което има това за цѣль, не на-
рушава никакъ доктрината на Евангелието, защото то не
е неравенство на експлоатация, а наопаки, условие за об-
що подобряване, дисциплина за запазване на реда, който
да отведе обществото къмъ спасително пристанище. Нѣ-
ма съмнѣние, че докато свѣтъ сжествува, каквато цѣль
и да имате, ще изберете човѣкъ, въ добродѣтелигѣ на
когого не се съмнявате, прѣдъ човѣка, който нѣма гѣзи
духовни качества. Ще възложите работата на човѣкъ
способенъ. Това е въ силата на нѣщата, въ логиката имъ.

Който казва думата наредба, изговаря думата дис-
циплина. Ако вземете всички честни хора и ги изпждите
вънъ отъ обществото, единъ день ще пратите делегация
до тѣхъ, защото вие имате потребба отъ тѣхъ, защото
безъ тѣхъ не можете. Ще имъ кажете: елате ни водете
въ нѣтъ на живота и прогреса. А това не е отрицание
на Християнската доктрина, а потвърждение, защото Хри-
стианството е доктрина на прогреса, на реда, въ свобо-
дата и свобода на реда. Очаквамъ, че ще ми забължи-
те: А вашето евангелско учение, че първитѣ ще станатъ
последни, що стана? Отговарямъ—Първия, шефгъ мо-
же да е шефъ по своитѣ знания и способности, не за-
себе си, но за да слугува намъ, на обществото. По на-
шето християнско понятие, водачество значи, посвеща-
ване се не за лична облага, това е провала, а за да
служи по-сполучливо на всички. Ето що значи водител-
ство, шефство. А който упражнява каква да е власт и
гледа само личната си облага и казва; азъ съмъ отъ по-
друго тѣсто,—ние ще го наречемъ въ рховенъ зло-
творникъ. Въ една история Викторъ Хюго, его какъ
описва зародиша на царуването. Описа какъ Норманд-
цитѣ си изборили главенъ водачъ на народа, борецъ,
който е най-хитъръ, има много способности и вѣрмено
само го обявявали за конигъ, царъ. Това значи, минутно
избранъ за кратко вѣрме, до като трае похода и послѣ
се събирали на общъ пиръ, дѣто не правили никакви
различия. Нѣщо подобно е било и съ бѣлгарския царъ
Крумъ. Той въ началото е било конигъ. Нѣма да ви о-
писвамъ какъ Самуилъ пророка, характеризира царува-
нето, когато еврейгѣ му поискали царъ.

Разликата между християнски-социалисти и социалисти-материалисти.

Азъ не поставямъ себе си никждъ, но ще кажа двѣ
думи и за себе си между парантезъ. Азъ не принадлежа
на никакви течения, принадлежа на една партия—христи-
анскитѣ социалисти и съмъ почти единственитѣ членъ
тукъ, но на първо мѣсто държа християн-
ството.

Азъ не особено държа на гѣзи термини: социалистъ,
материалистъ и пр. Ако е вѣрно, че отъ свърѣменитѣ
всевропейски политикани 90 сж материалисти, то азъ
се отказвамъ отъ всѣка партия.

Ако е вѣрно, че социализмъ и слугуване на ве-
щественото сж тождествени, азъ нито тукъ, нито на он-
зи свѣтъ не искамъ да чуя за него. Но ако това не е
така и за голѣмо щастие, английскитѣ социалисти не ми-
слятъ така и шефа на социалистгѣ въ Англия Keir Hardie
много хубаво заяви, че годъ знамето на Бога, човѣка,
който донесе любовъ между членовгѣ на обществото,
подъ неговата пандера само можемъ да се подвизаваме,
азъ ще отида съ тѣхъ въ първия редъ. Тѣй че, Госпо-
да, остава да прибавя заключението си относително на-
шния модусъ, начинъ за живѣне. По внушението на Бого-
човѣка, по твърдѣнието на Евангелието, по традицията
на християнската черква, по духа на християнизма, не мо-
жемъ да налагаме на ближния управия, начинъ на мис-
лене, модусъ за живѣние и да го накараме на сила да
го възприеме. Ние искаме да достигнемъ, да обновимъ
християнството и да живѣемъ както християнитѣ въ I и
II вѣкове. Ние признаваме свѣтостъ на тѣзи думи че
богатия трѣбва да е ковчежникъ на бѣдния и казвото
се вземе съ дѣсната ржка да се дава съ лѣвата, но по-
втарямъ, ние не очакваме вселяването на истинската хри-
стианска доктрина чрѣзъ насилие, чрѣзъ законодателство.
Законитѣ прѣдизвикватъ всѣкога противодѣйствиа, когато
сж поставени само на книга. Законитѣ (и това е послед-
ната дума на Социалогията) ще бждатъ безполезни ако
прѣди да минатъ въ книгитѣ, не сж минали прѣзъ сърд-
цата. Социалогията казва, че прогреса трѣбва да почне
отъ нравитѣ и послѣ да се пише на бѣла книга. Тя ни

учи, че нравитѣ никога не се прѣначаватъ поправатъ чрѣзъ узаконения. Единъ великъ френскі социалистъ по-втора често—*Les peuples ne se des rent pas*— нравитѣ не се прѣначаватъ чрѣзъ наредба, а чрѣзъ свободно душевно прѣначаване чрѣзъ еволюция и на душата. Като е така, то ние христианиитѣ, които искаме това братство, за нищо на свѣта не искаме да го докараме чрѣзъ насилия, натрапничество. Ние видѣхме при френската революция, съ какви пороци кръвнини трѣбваше да се изкупятъ прѣобрязованіята, които траяха день до пладнѣ, защото не бѣха въ френската душа.

Това ни раздѣля отъ материалиститѣ социалисти. Прѣвратъ въ общество, чрѣзъ прѣвратъ въ душата, а не чрѣзъ прѣвратъ въ камарата. Социалиститѣ казватъ: Ако е така, кога ще дойде царството на правдата? Господа, науката ни казва, че земята има да живѣе още милиони, милиони години. Земята ни се намира въ прѣвритѣ часове на еволюцията на земния глобусъ; ние се намираме въ зародиша на сѣществуванието му. Учениитѣ хора твърдятъ, че ако човѣството запази за винаги сешашната си психика, то ще се е безцѣлно развило, защото сегашнитѣ му таланти, можемъ да ги намѣримъ въ петъ други животни заедно: коня, кучето, слона, пчелата и мравката. Значи остава нашата душа, която трѣбва да усвършенствуваме, и ако тя не се остане сѣ въ този стадий, а се развива, блѣскава ще е нейната епопея.

Моята цѣль бѣше да дамъ понятие по слѣднитѣ въпроси: какви сж историческитѣ, социалнитѣ и религиознитѣ твърдѣния, които намираме въ основитѣ на християнския социализъмъ. Азъ мисля, че смогнахъ поне частъ отъ задачата си. Благодаря за търпѣливото слушане и позволете ми да занеса угѣшението, че въпрѣки моитѣ болки, Провидението ми позволява да изпълвамъ моята християнска длъжностъ.

Христианство и Социализъмъ. ШАРЛЪ ГРОСЪ

Прѣдъ всѣки въкъ сж заставаха особни въпроси, на които той е трѣбвало да отговори. Седемнадесетия въкъ имаше да разрѣши въпроса за свободата на свѣста, осемнадесетия въпроса за политическата свобода и прѣдъ втората половина на миналия въкъ и прѣдъ нашето врѣме е застаналъ социалния въпросъ.

Той е слѣдствие на дълговѣкова еволюция и слोजенъ страшенъ какъвто е, ние трѣбва мжжестено да застанемъ лице съ лице прѣдъ него. Социалния въпросъ е единъ можщъ протестъ противъ социалнитѣ неправди днесъ. Минавайки прѣзъ Унгария, видѣхъ една богата страна и маса бѣдни хора. Въ Лондонъ всѣкога има хиляди безработни и гладни на една страна и на друга, хора съ баснословни богатства. Когато гледаме такива факти, не можемъ да не търсимъ причинитѣ имъ. Всички имаме правото на лично щастие.

Социализма въ своята сжщностъ е протестъ противъ социалнитѣ неправди и движение за прѣмахването имъ. Що е социализъмъ? Движение, което иска да установи равенство чрѣзъ социализация на срѣдствата за производство и чрѣзъ едно справедливо разпрѣдѣлене на произведенията.

Има много социални школи и като говоримъ за социализма, трѣбва да диримъ неговата сжщностъ, общото, което има въ всички соц. тенденции. Не говоря за революционния, нито за синдикалния, нито за кооперативния или материалистичния социализъмъ. Но когато говоримъ за соц. въпросъ, ние неминуемо констатираме, че той не може да се отдѣли и разрѣши безъ моралния. Това е опитността и мнѣнието на нашия соц. водителъ въ Франция г. Ж. Жоресъ: „Когато изучаваме соц. проблеми, ние намираме въ основата имъ моралния въпросъ“, казва той.

Въ Франция съгласно закона се дава обезщетение на всѣки работникъ въ случай на осакатяване или на сѣмейството му въ случай на смъртъ причинена отъ богатата му. Е, добръ! Открива се тягостенъ мораленъ въпросъ: Ако работника е осакатенъ, получава половин

ната премия, ако е убит, цълага. Какво е положението на жена му? Ако е умръл, тя взема цълага и понеже ако се ожени, я губи, тя прѣдпочита да живѣе въ незаконно съжителство... У насъ е развита много стъкларската индустрия. Единъ сржченъ работникъ може да си докара 15—20 лв. дневно. При все това въ центроветѣ на тия индустрии, работниците най-малко внасятъ въ пощ. спест. каса. Лилъ е нашия най-индустриаленъ градъ. Но работниците прѣкарватъ цълата недѣлна почивка, която имъ гарантира закона, въ кръчмитѣ и пропиватъ всичко: паритѣ и здравето си въ ущърбъ на сѣмейството си. И заради това нашата *Boisje de Travail*, Работн. Синдикатъ, е ополчналъ борба срѣщу алкохолизма.

Социализма е протестъ противъ неправдитѣ въ обществения строй. Всички честни и сърдечни хора не могатъ да не протестиратъ противъ тѣхъ. Тѣ трѣбва да се прѣмахнатъ! Това се налага. Това е необходимо. Материалистичния социализъмъ може да ни направи смѣтка кому колко се пада отъ общото национално състояние, но той нѣма право да изисква отъ насъ, той нѣможе да ни каже „вий трѣбва да отгълтите!“ Той е въ противорѣчие съ себе си, като иска да отгнеме на другитѣ това, което самъ иска да има. Социализма е сила, той е въ пѣхъ на прогреса, само когато въодушевяванъ отъ идея за социална правда, дири срѣдства за осъществяването ѝ.

Христианството тоже има много тенденции, много форми. Но въ основата на всичко това има едно Евангелие, Христосъ, Богъ. И като внимнемъ въ сѣщността му, намираме че то тоже е единъ могъщъ протестъ, но не само противъ социалнитѣ неправди, но и противъ личнитѣ.

Христианството и Христосъ протестиратъ противъ злоте, неправдата, погисничествата въ всичкитѣ имъ форми. И Христовия протестъ е протестъ, какъвто свѣта не е видѣлъ.

Нека не забравяме, че и най-модернитѣ идеи на нашето врѣме, тия за всемирно братство и обществена правда сж прокламирани отъ пророцитѣ хиляди години прѣдди насъ, и съ стогина години прѣди Христа. Видже Мисей, който всрѣдъ пустинята вижда свѣтлото бждаше,

когато копията ще станатъ на сърпове и сабитѣ на рала. А и до день днешенъ ние лѣземъ толове, стродимъ броненосци, трепимъ се по всички краища на земята.

Видже Исая, който възвѣстява правото на погиснатия и онеправдания! И това сж идеи, и тѣ сж изказани по научитѣ, както никой до днесъ не е могълъ да каже! Историята ни показва, че истиннитѣ християни и християнски идеи сж стояли на чело на всѣко социално движение за правда. Прввитѣ християни бѣха комунистично Движението въ Франция въ 1848 година имаше на чело християнски идеи. Друдонъ, Фурие, С. Симонъ съ ядѣмъ съ ентузиазъмъ ненадминатъ и до днесъ прокламираха социалността на християнскитѣ принципи. Дѣмския материалистиченъ социализъмъ никога не се е проявилъ въ единъ планъ, единъ устремъ за социално творчество. Творатъ тия, които иматъ идеали, които иматъ видѣние за това, което трѣбва да стане, тия които задъ неправдитѣ и погисничеството на днешното общество, виждатъ една свѣтла епоха на братство, равенство и миръ.

Христианството е не само протестъ, както и социализма, противъ днешнитѣ неправди, но е и творческа сила за правдата. То го прѣвъзхожда въ това, че иска социалното реформиране да почва или поне да върви далечнѣно съ личното подобряние. То свързва социалния и моралния въпросъ заедно. Не говоря за християнитѣ, за тия, които иматъ каменно сърдце, които гледатъ и не виждатъ, слушатъ и не чуватъ ни личнитѣ, ни обществентѣ неправди. Не говоря за тия християни, които сж на страната на охолнитѣ, безгрижнитѣ, притѣснитѣ, тия които сж се зловили за обществентѣ сили днесъ и ги използватъ само за себе си. Тѣ не сж християни, тѣ сж недостойни за това име. Христосъ не познава такива ученици. Той каза на богатия младежъ, който искаше да го слѣдва — „Иди продай всичко какъвто имашъ и това ва слава“. Търбага съ злато, която имашъ е твърдъ тежка за да ме слѣдвашъ. Който иска да работи за правда, за братството, той трѣбва да има лека стѣпка, да е готовъ на жертви и. Христианството дава сила за джурни жертви въ борбата за социалната правда.

Материалистичния социализъмъ иска чрезъ революция, чрезъ единъ магически замахъ да разруши и прѣ-

създаде човъчеството. Социалнитѣ реформи не сж дѣло на единъ день. Тѣ не ставатъ съ единъ замахъ. Това е единъ сложенъ процесъ, въ който трѣбва много трудъ, много вѣра, много увѣреностъ въ крайната побѣда на правдата.

Не мислете че революцията ще създаде правдата. Тя руши и като обезсила нацията, дава възможностъ на едно лице съ желъзенъ мозъкъ и чиличенъ юмрукъ, да вземе всички национални сили въ ржцѣтъ си — тя е началото—прѣдвѣстникъ на тиранията. Така бѣ въ Франция слѣдъ революцията. Наполеонъ взе въ ржцѣтъ си Франція, извърши велики подвизи, но социалната правда спечели малко или почти нищо.

До сега християнството е схващано като учение за лично спасение. Църквитѣ проповѣдватъ лична правда. Но не! Христосъ иска обща обществена, всемирна правда, общочовѣшко щастие. Неговата молитва бѣ за братство, за миръ, за справедливостъ, както на небето, така и на земята. Християнството е едно социално учение.

Социализма казва: трѣбва да се реформира обществото, трѣбва да се подобри обществения строй. Християнството иска сжщото, но притуря: да се реформира личността, да се подобри и тя, защото безъ това нѣма, неможе да има социално подобрене, та и когато прѣдприемемъ социални реформи, тѣ се обръщатъ противъ себе си.

Това сж двѣ течения, които могатъ да се сблизатъ, не казвамъ съединятъ, и които заедно ще сж по-близо до сжщността на социалния въпросъ и още повече, до сръдствата на разрѣшаването му.

И нека не забравяме, че въпроситѣ които доминиратъ нашата сждба, не се изчерпватъ съ въпроса за хлѣбъ, дрехи, жилище. Слѣдъ като ги има, човъчеството не ще бжде по-добро. Колкото и да сме материално обезпечени и завардени, пакъ остава болѣстъта, страданията, смъртъта. Материята и материализма сж безсилни тукъ. А тѣкмо тамъ човѣкъ е най-слабъ и има нужда отъ най-голяма подкрѣпа. И тукъ ние се най-много нуждаемъ отъ вѣра въ бждащето, отъ сила и мжжество прѣдъ ужаса на страданията и смъртъта. А тѣхъ само религията може да ни даде.

Въ борбата за сжществуване и за социална правда, въ борбата за равенство, братство и общочовѣшки миръ, намъ трѣбва не ожесточение противъ силнитѣ и богатитѣ, но любовъ къмъ слабитѣ и бѣднитѣ; намъ трѣбва не желание за материални блага, но жажда за правда и истина; намъ трѣбва вѣра въ крайната побѣда, на правото и ентузиазъмъ да му служимъ; намъ трѣбва сила за лична жертва и свѣтла увѣреностъ, че като служи на правото и правдата, човѣкъ живѣе възможния, най-достоеенъ животъ.

A. de Meuron.

Социалния въпросъ и Християнската длъжностъ.

Сказка държана прѣдъ Студ. Христ. Д-во, Парижъ.
Прѣведе Ст. Бочевъ.

„Християнската длъжностъ“ свързана ли е съ социалния въпросъ и не може ли да се изпълнява вънъ отъ него? Не състои ли се тя въ проповѣдане Евангелието, въ свидѣтелствуване за Христа, въ благотворителността, съ една дума всѣки да си живѣе своя животъ и всичко това не може ли, не трѣба ли да се върши вънъ отъ материалнитѣ и земни нѣща, които ни носи социалния въпросъ?

Тия които се занимаватъ съ общественото и личното изпълнение на тая длъжностъ, тия които иматъ по сърдце евангелизирането на работническото, не могатъ да прѣнебрѣгнатъ факта, че тѣхнитѣ усилия се сблъскватъ съ едно растяще недовѣрие и че остановяване на близостта между проповѣдницитѣ на Евангелието и самия народъ, ежедневно става все по трудно. Изглежда, че гълпата все по малко и по малко съзира Христа въ християнитѣ и църквата; благотворителнитѣ и филантропически усилия, дори и тия които сж най-прѣмо вдъхновени отъ Евангелието, си оставатъ прѣнебрегнати отъ тия, които би трѣбвало да се ползуватъ отъ тѣхъ. На тия, които основаватъ болници и които посвѣщаватъ въ полза за болнитѣ най-великодушно пари и трудъ, казватъ: по необходимо е да се поставятъ работницитѣ въ такива условия, щото да не гладуватъ и да не боледуватъ; на безкористнитѣ индустриалци, които правятъ работницитѣ си участници въ печалбитѣ, казватъ: това участие е добавъчно благотворително отъ къмъ толкова други сръдства, чрѣзъ които работодателя упражнява потисническо влияние върху своитѣ работници, но господаритѣ, които приематъ и се отнасятъ съ сжщитѣ, като съ членове отъ сѣмейството си и се трудятъ да имъ обезпечатъ домашно огнище, казватъ: дайте имъ свобода и не-

зависимостъ по-дѣлни, казватъ тѣ, отъ сѣмѣйнаго благоденствия.

Народа все по малко и по малко върва въ безкористieto на християнитѣ а все по драговолно слуша тия, които казватъ, че Евангелието е сръдство за консерватизъмъ, даже реакционерство, чрѣзъ което се отблъсква врѣмето на дълбокиятѣ реформи и подобряния, които откриватъ ерата на економического благоденствие. Тѣй се дълбае все по-дълбоко и все по-широко пропагандата, която ни отдѣля отъ тия, които ние имаме по сърдце да придобиемъ за Христа.

Съ нѣкои малки изключения, евангелизагорскитѣ прѣдприятия все по-вече и по-вече се удръгтъ съ тая мжчнотия; дълото на личенъ позивъ на Мисмата Мас-Али и на Спасителната Армия отиватъ къмъ стѣснение по своя кръгъ на дѣйствиe въ това отношение, до като тѣхното социално дѣло се разширява. Не е вече врѣме да викаме народа да дойде при насъ, въ нашитѣ популяри зяли за сказки, въ църквитѣ,—той вече не иде.

Ако подиримъ причинитѣ, които обуславятъ това противостоене, ще намѣримъ на първо мѣсто економическия въпросъ. Той възпитава работническата класа, той нанжтва нейното развитие, той я кара да създае жзтоничнитѣ си и чрѣзъ синдикални и други групировки и вдѣхва духъ на солидарностъ. И понеже отъ друга, страна, социализма се е замовилъ о социалния въпросъ открива на работническата класа нови хоризонти; понеже социализма въ своето болшинство счита религиозната идея непримирима съ неговитѣ искания, работническитѣ организации сж противни намъ, мнозина измежду тѣхъ дори сж дали формаленъ пог d'ordre на своитѣ членове да се въздържатъ отъ всѣко съучастие въ какво да е религиозно дѣло. Економическата борба похва върху класовата борба; а това е тѣкмо противното по Евангелиската проповѣдъ и народа чувствува добръ непримиримостта, която сжществува между принципитѣ на Словото на Гората и принципитѣ на сръдствата, които му се прѣпоржчватъ за подобряния своитѣ материални условия на живогъ.

По тия причини ние не върваме че християнитѣ могатъ да изпълнятъ своята длъжностъ, като прѣнебрѣгатъ

ква грѣшка въ доктринитѣ. Заради бълхата, изгарятъ юргани!

„Нека се посочи макаръ на една неправда, която е смущавала човѣшката съвѣсть и която църквитѣ не сж защищавали съ Библия въ рѣка!

„Но отъ това слѣдва ли да се заключава че никога християни не сж се борили за прави каузи? Богъ не би позволилъ такава твърдение, защото ще е лъжа и богохулство. Напротивъ, нѣма борба противъ неправди въ която вѣрни Христови ученици да не сж участвували. Но най-често вѣрующитѣ, които сж воювали добротой войнствуване за правдата, сж го стрували безъ Църквата, даже понѣкога противъ нея.**)

Има въпроси отъ економически характеръ, които дълбоко интересуватъ тия, които дѣйствуваатъ въ борбата между труда и капитала. Такъвъ е въпроса за собствеността. А трѣбва да признаемъ че тъкмо тоя е въпроса, който Църквитѣ и нѣкои религиозни срѣди, най-грѣжливо избѣгватъ да разучатъ въ свѣтлината на Евангелието. Христианитѣ сѣкашъ ги е страхъ да съобразятъ живота си съ ученията, които изповѣдаватъ. Тѣ сж още все тамъ: приематъ възгледи на Ad. Chiers, споредъ който една собственостъ и да е крадена, щомъ е прѣстояла въ рѣцѣтъ нѣкому или е била редовно и законно прѣпродадена въ течение на 50 години, ставало вече законно и частна собственостъ**). Църквата Христова трѣбва да се откаже отъ такива реформи, трѣбва високо да се отрече отъ тѣхъ.

Нуждно е още да прѣстанемъ да даваме ние сами на противникитѣ си орѣжии съ нашето често пѣти егостично схващане на въпроса за лично спасение, съ участието ни по въпроса за социалнитѣ неравенство и мизерия, съ отръчанието ни да се занимаваме съ политическа економия днесъ и съ надеждата за духовнитѣ блага въ бждния свѣтъ. Трѣбва да прѣстанемъ да си служимъ съ библейски текстове—често пѣти употребени по най-грубъ и неподкрѣпимъ начинъ—за да защищава-

*) C. Fallot-Le livre de l'Action bonn, стр. 277

**) A. Chiers-De la Propriété, Глава XIII, La proscription.

социалния въпросъ. Не е тоже право да казваме народу: „Елате при насъ“: само Христосъ има право да говори така; заповѣдта, която той ни даде, е тая: „Идете!“ А идете ще рече да проникнемъ въ народа, въ живота му, мжнотитѣ му, страданията му, да живѣемъ неговия животъ, да слѣземъ до неговото състояние, както Христосъ слѣзе до нашегo, за да ни спасе. Ако сядя по моята собствена опитностъ, изучването на социалния и економически въпросъ хвърля връхъ Евангелието и връхъ Църквата по-вече видѣлина, отколкото изучването на догмитѣ и вѣруето. Първото изучване ни показва по добръ какъ живѣемъ, отколкото какъ вѣрваме; то ни задължава да туримъ въ хармония дори нашия материяленъ животъ съ принципитѣ, които изповѣдаме. Вѣрваме, че Църквата би почерпила отъ това изучване нови схващания за своето назначение всрѣдъ човѣшкото гѣсто, а сжщо и нова вѣра въ източникитѣ и срѣдствата за да изпълни своето дѣло.

II.

Неоспорима е враждебността на социалистическото движение противъ християнството. Но ние вѣрваме че тая враждебность отива и трѣбва да отиде къмъ смекчаване. Това е послѣдствие на социалистическата еволюция.

Анти-религиознитѣ твърдения на тая школа сж ясни. Да научимъ думитѣ на Бебеля въ Райхстага: „Въ економическо отношение ние отиваме къмъ социализмъ, въ политическо къмъ републиканизмъ, въ религиозно къмъ атеизмъ“. Могагъ да се цитирагъ още много други, но туй което ще е по-полезно, то е да се запитаме дали християнството, чийто прѣдставители сме ние, не е отговорно до известна степенъ за тая враждебность.

Ние сме съгласни съ Т. Фало, когато казва: „Една отъ причинитѣ за революционния социализмъ се крие въ положението на Църквата. Въ това отношение, какъвъ скандалъ е тѣхната история! Жадни за властъ, тѣ непрѣстанно сж се отнасяли съ суровостъ къмъ слабитѣ и съ унижение прѣдъ голѣмцитѣ за да имагъ въ рѣцѣ властта, безъ която не биле могли да минатъ. Какво имъ струва тѣмъ, безпокойли ги е сме жертви на този строй на нѣщата? Това ги тревожи много по-малко отъ нѣка-

на наше спожитие на собственници, както когато ка-
раме Исусъ да казва: "Вие всѣкога ще имате бѣдни ка-
васъ" (защото оригинала гласи: "Вие всѣкога имате бѣд-
ни съ васъ", което не позволява да се тълкува и твър-
ди че бѣдностъ всѣкога ще има на свѣта. Б. прѣв.)

Нашитъ условия сж били джолно отпавани не ве-
дигълъ въ тая лосека и можемъ да признаемъ че това
не е било направдно. На различнитъ усилія, които хри-
стиани сж правили за да доближатъ работническата кла-
са и да проучатъ проблемитъ които я смущаватъ, е от-
говорено отъ противната страна съ усилія въ морално
отношение. Едва въ дель единъ отъ най-авторитетнитъ
прѣдставители на европейския социализъмъ ми казва:
"Вие християнитъ работихте за социалното обновленіе
по нравственія пкътъ, сега виждате да заставатъ прѣдъ
васъ економическитъ проблеми и трѣбва да се потруди-
те да ги разрѣшите. Ние социалиститъ отъ своя страна,
виждаме на първо мѣсто и само материалнитъ въпроси,
но сега пкътъ нашъ редъ е да застанемъ прѣдъ морални-
тъ проблеми. Прочее, вамъ и намъ прѣдстои ни да се
срѣцнемъ". Не може да се отрече че има социални мо-
рални усилія постигнати съ искрената подкрѣпа на со-
циализма. Той открито осжда команджийството, воюва
противъ алкохолизма и ние чухме въ нашето собствено
отечество (Франция) единъ работнически секретаръ, войн-
ствующъ социалистъ, който държа толкова хубава рѣчь
за сѣмейството, што и най-добритъ възхвалители на сѣ-
мейното огнище, нѣма какво да добавятъ. Тукъ пакъ ще
е намѣсто да цитираме Фало:

"Революционния социализъмъ е извънредно сложенъ
фактъ, единъ движущъ се и промѣнливъ миръ, гдѣто
доброото и злото, най-лежитимни желанія и най-груби
апетити сж въ страшна борба. Трѣбва да се издигнешъ
твърдъ високо, за да можешъ да имашъ единъ общъ
изгледъ на тоя хаосъ. Не ми е въпроса за економичес-
кото значение на това движение, но твърдя че е невѣз-
можно да се отрече голѣмото му морално значение. Той
е страстенъ протестъ противъ неправдитъ и гигантенъ
подемъ за утвърждаване правда на земята"*)

*) С. Fallot-пакъ тамъ, стр. 276

Че социализма еволюира, това се вижда и отъ нѣ-
колкото изявления, които ще цитирамъ. Антонъ Менгеръ,
професоръ въ Виенския университетъ, въ книгата си: "Со-
циалистическата Държава", стр. 294—5 казва: "Мнѣше-
то споредъ което религията щѣла сама по себе си безъ
насиліе и противодѣйствиіе да изчезне при оставява-
нето на новия социаленъ строй, има мнозина привърже-
ници въ социалистическата литература. Тоя начинъ на
схващане се облъсква съ една рѣчителна грѣвка. Исто-
рията на социалистическитъ общества въ Сѣверна Аме-
рика—да говоримъ само за свършени примѣри—доказ-
ва, че религията е напълно приложима съ най-послѣдо-
вателния социализъмъ и че щомъ тия малки общества се
откъснатъ отъ текущитъ умствени теории, тѣрѣдъ до-
бръ си живѣятъ и прѣуспѣватъ, като се държатъ на ре-
лигиозна почва".

Емилъ Вандервентъ, уважаемия шефъ на белгий-
ския социализъмъ, силно възстана противъ антирелиги-
ознитъ манифестации, противъ пѣнието на нѣкои сти-
хове отъ Карманьола-та; той иска—това което е ново въ
социализма, да се респектиратъ всички убѣждения. "Ние
питаеме всѣкого, който иска да влѣзе въ нашата партия,
дали приема програмата ни. Ние нѣма да го питаеме вѣр-
ва ли, или не въ Бога, въ безсмъртието на душата; дали
е католикъ или свободомислякъ; той трѣбва да е на-
пълно сигуренъ че неговитъ убѣждения ще сж свър-
шено респектирани".

Ето какъ пресата хроникира конференцията на г-чъ
Херманъ Груличъ, работнич. секретаръ за нѣмска Швей-
цария, който той даде въ Цюрихъ прѣди нѣколко вѣр-
ме: "Религията е нужна на сърдцето и свѣдѣствата, която
наука е немошна да удовлетвори. До днесъ науката се
оказа неспособна да разгадае всемирната загадка, не ще
я разрѣши и занаятѣ по добръ. Гайната, която заоби-
каля нашата сждба, е храма на религията, което ще рѣ-
че, че додѣто свѣтъсжществува, ще има вѣрующии на
земята. Ето защо истинския социалистъ трѣбва да ува-
жава всички религии, и да ги остави свободно да се из-
разяватъ и проявяватъ.

III.

Нуждно е вече на еволюцията, която социализма е

причинил, да отговаря едно промънение въ християнството. Все по-ясно и по-ясно става че въ протестантското движение има много по-вече скрити, потайни евангелски истини, отколкото се прѣдполагаше първоначално и ние вѣрваме, че въпрѣки многото прѣкалености, все пакъ има доста истини въ книгата която Kittig току що издаде подъ заглавие „Diep les mène“ — Богъ ги води*). И макаръ че ни е скръбно да го кажемъ, не можемъ да не признаемъ че твърдѣ често въ социалистическата работа има повече християнски духъ, отколкото въ Църквата. Не е ли църква която трѣбва да прѣдприеме борба противъ бѣднотията и нищетата, като се опита да прѣмахне причинитѣ имъ? А че изтъквали се тя, не гледа ли на тия социални злини и несвѣршенства много по-лесно и по-леко, отколкото социализма? Не е ли църква която трѣбва да се обяви и противопостави на всѣка война, която заплава да избухне между два народа? Ние си спомняме че четохме една приета отъ ед нѣ голѣмъ социалистически конгресъ резолюция противъ войната, въ моментъ, когато тя щѣше да избухне между Русия и Япония, но не си спомняме да сме видѣли подобна манифестация отъ страна на църквитѣ.

Ние бихме желали християнитѣ да прѣстанатъ да се отвърщатъ отъ социализма, въ когото виждатъ само единъ възбудителъ на смущение и елементъ на общество на несигурностъ; ние бихме желали тѣ да изучатъ основнитѣ му принципи и открито и лоялно да приематъ тия, които схващатъ че сж напълно примирими съ Христовата воля и които сж способни да осъществятъ обществения напѣдѣкъ. Особно ние желаемъ християнитѣ да иматъ куражъ да се отречатъ отъ социалнитѣ учения и економически доктрини, които не сж съгласни съ Евангелието даже и когато тѣхния протестъ бй се смѣсилъ съ гласа на други напѣдничави партии. Съ една дума, църквата трѣбва да вземе отъ Социализма това, което той отъ своя страна е заелъ отъ Евангелието.

*) Бѣл. на прѣв. Въ тая книга пастиръ Кутеръ (нѣмска Швейцария) се сили да покаже че работническото движение е Божие дѣло, че той го води, че то рано или късно ще стане християнско, че то е безъ църквата, защото християнитѣ не сж достатъчно християни.

Ние не искаме отъ църквитѣ и християнскитѣ групировки да замѣнятъ теологически догми съ економически; ние не имъ искаме да иматъ окончателно остановено мнѣние върху голѣмитѣ проблеми по коллективизма, работническата заплата или намѣстата на Държавата; ние само имъ искаме да подложатъ на новъ прѣгледъ, да ревизиратъ традиционното възпитание и християнски разбирания и да кажатъ приематъ ли че сегашното състояние на нѣщата е съгласно съ волята на Учителя и желаятъ ли да работятъ за подобрънието на сегашния строй, като слѣдватъ свѣтлината, която Той хвърля на нашия пѣлъ. Когато маситѣ, работническото ни видятъ искрено рѣшени сойѣе че сойѣе да съобразяваме както нашия личенъ, тѣй и нашия общественъ животъ съ божественото учение, тѣ ще почнатъ да вѣрватъ на туй, което е по-сжло отъ всѣки нашъ позивъ: ще повѣрватъ въ нашето безкористие. Когато тѣ би могли да вѣрватъ на Исусовитѣ свидѣтели, ще сж много по-близо да вѣрватъ въ Исуса.

Еволюцията, развитието което ние искаме Църквата да изпълни е тая, която самия животъ изисква.

„Революционния социализмъ, казва Томи Фало иска да прѣмахне църквитѣ, а все пакъ това е едно срѣдство съ което Христосъ си служи да имъ стори добро. Никогато църквитѣ не сж чули по могощъ проповѣдникъ на покаяние. Това не е единъ косвенъ начинъ, какъвто е хумагиторията, който ги подканва къмъ покаяние. Неговия гласъ е гърмотевиченъ, понеже ехото му вѣрви прѣди него и прѣдвѣщава катастрофитѣ, които ни заплашватъ.

„Като биятъ тревога заради социалнитѣ неправди, апостолитѣ на Революцията, безъ да щатъ, увеличатъ вѣрници въ тѣсния пѣлъ за послѣдователи на материални реформи, и както въ деня на Петдесетницата, въ църквитѣ който усѣщаха Исусовото въздѣйствие, тѣй и сега се чува гласътъ на покаянието: „Какво да правимъ? О, какво да правимъ за да направимъ добро, туй което сме злѣ извършили?“

Какво да се прави? Да намѣримъ отново тайната на духовната мощъ. Ако социалното влияние на Църквата често е било плачевно, то е защото нейния духовенъ

животъ е билъ немощенъ.

Нека Църквитъ се прѣдадѣтъ на работа за да извършатъ своето духовно дѣло въ пълнотата на неговото величие, и социалнитъ реформи на които тѣ ще сж вдѣх-мощители, ще бѣдагъ съгласни съ волята Христова и ще отговарятъ на нуждитъ на свѣта“.

Работническия въпросъ е религиозенъ въпросъ.

По подражание.

Ще почна съ лична изповѣдь, за да не бѣда обвиненъ въ нѣкаква партийностъ, или пъкъ въ луда крайностъ. Това е просто единъ искренъ гласъ на правдата, изтръгнатъ отъ грубата дѣйствителностъ на живота.

Още като ученикъ, азъ се интересувахъ въ работническото движение, изучавахъ отчетитъ, рапортитъ и съответнитъ законодателни мѣроприятия, опрѣдѣлящи бита и положението на работницитъ. Обаче, азъ мислѣхъ че това движение е работа изключително на нѣколко крайни политически мечтатели, че всичко туй е резултатъ на социалистическата пропаганда и че въ дѣйствителностъ положението на работницитъ съвсѣмъ не е таково, щото човѣкъ да се възбужда отъ него и да иска въ тая областъ коренни промѣни и подобрения.

Съ искрено убѣждение въ правотата на своитъ възгледъ азъ давахъ съответно рѣшение на работническия въпросъ и трудѣхъ се да прокарамъ това рѣшение между срѣдата, дѣто се движѣхъ.

Стана нужда да замина за Америка. Още по пжтя азъ намислихъ да допълня своитъ знания по работническия въпросъ съ личенъ опитъ. Рѣшихъ за извѣстно време да работя като простъ работникъ. Зарѣзахъ училищнитъ документи и прѣпоръжки и тръгнахъ да дира работата.

Опита бѣше поучителенъ, но не веселъ. Бѣхъ при нуденъ всѣки день отъ сутринъ до вечеръ да ходя по фабрицитъ и канторитъ, съ часове да чакамъ по вратитъ и дворовѣтъ и постоянно да слушамъ вѣчно повтаряното „нѣма мѣсто“, „нѣма мѣсто“.

Обърнахъ се къмъ една отъ църквитъ съ просба да ми окаже нѣкакво съдѣйствие, но отговортъ бѣ:

— Прѣтрупани сме съ подобни просби. Безсилни сме да направимъ нѣщо.

Слѣдихъ вѣстникарскитъ обявления, гледахъ—всѣки си прѣдлага услугитъ, но никой не дири.

Тъй се измениаха нѣколко мѣсеци. Паритѣ се свѣршиха. И колкото по-малко оставаха, толкозъ квартирното помѣщение и храната се влошаваха. А глада бѣше неизбѣженъ. Другаритѣ по нещастие ме угѣшаваха:

—Що се плашиш? Ти си здравъ и самъ! Какво има ако една, двѣ недѣли погладувашъ или прѣнощувашъ на отворено небе? Това сж го изпитали мнозина и по-добри отъ тебе. Безобразно лошо е за този който е жененъ, който има сѣмейство. Ето, за примѣръ К-въ. Жена му току шо бѣ родила, а той шестий мѣсець безъ работа. Спестеното отколѣ е изчерпано, а тукъ докторъ прѣпоръчва на изнурената жена-майка силенъ бульонъ, яйца и млѣко. Кждѣто и да похлопа за работа, все отказватъ. Дѣтето не изтърпя гладуването — умрѣ. Слѣдъ него отиде майка му, а сетнѣ и баща му. Смъртъта ги прибра и тримата. Успокой ги и отъ трудоветѣ, и отъ неволитѣ. Ето туй се казва зло, а ти какво?

Живо участие въ сждбата ми взе единъ полуработникъ, полухайта, който при случай не се стѣсняваше и да поуткрадне. Той откровенно си казваше: — Има ли работа, работя; не даватъ ли работа, самъ азъ си намирамъ прѣхраната.

Озлобенъ отъ своитѣ митарства противъ всички и всичко, дошълъ до краенъ анархизмъ, случайния ми сплтникъ, въ душата си бѣше добъръ човѣкъ. Самъ безъ работа, той се грижеше повече за мене, отколкото за себе си.

—Моля ви се, казваше той, когато ни връщаха отъ нѣкждѣ, какъ бива тѣй? Зеръ, човѣкъ трѣбва да яде; а вие все: „нѣма, та нѣма“. Влѣзте най-сетне въ неговото положение! Човѣкътъ нѣма петъ пари въ джеба си и е готовъ да работи, каквото му се даде. Нѣма да умрѣ отъ гладъ най-сетнѣ.

По такъвъ начинъ той ме настани за слуга въ една болница.

Тукъ сждбата ми се усмихна. По ходатайството на единъ сждчо случайно познатъ работникъ азъ постъпихъ въ една фабрика. Менъ ми се падна машини да мия, да ги свѣрзвамъ, и тваря. Работата бѣше тежка. Слѣдъ една недѣля ржцѣтъ ми се изподраскаха, съ рани се покриха. Гърбътъ ми се вцѣпени. Краката ми едвамъ се

прѣгъваха. Почнахъ лѣнливо да ходя, тежко. Изглеждахъ изнуренъ, станахъ сърдитъ, грубъ.

Възгледитѣ ми по работническия въпросъ изведнѣжъ се промѣниха. За мене стана много ясно, че книжнитѣ отчети, и разнитѣ рапорти сж едно нѣщо, а живота, сжщинското положение на работника е сѣвсѣмъ друго нѣщо.

Тѣзи ми нови възгледи не се измѣниха като намѣрихъ по-лека и по-хубаво плацана работа. Тукъ като работникъ за извѣстно врѣме, азъ още по-дълбоко вникнахъ въ сложността на работничкия въпросъ, много нѣщо узнавахъ отъ личенъ опитъ и много работи оправдахъ, които по рано критикувахъ и осждахъ. По напрѣдъ, напр. азъ се чудѣхъ, защо работницитѣ много изкарватъ, а ходятъ окъсани, неомити и често пхти пияни.

Цѣльъ день си работилъ, чувствувашъ се убитъ, съ нетърпѣние гледашъ да поседнешъ нѣкждѣ; — тѣй почнахъ да опрѣдѣлямъ своето положение. Окъсанъ ли си, не чистъ ли си, не искашъ да знаешъ, ставашъ равнодушенъ къмъ всичко и всички. А нощемъ гледашъ колкото се може по-скоро да си легнешъ.

Азъ вече не осждахъ работницитѣ, дѣто искатъ намалението на труда — осемъ часова работа на день, не повече.

По напрѣдъ азъ не разбирахъ и както правятъ мнозина питахъ:

—Защо непрѣмено осемъ часова работа? А защо да не е седемъ, деветъ, дванайсетъ?

Сега азъ разбирахъ, че и въ работата, както и въ яденето има граница. За войника, напр., се опрѣдѣля едно кило хлѣбъ на денонощие. Защо да е едно? Защо да не сж двѣ, четири, или половина? — Затуй, защото едно кило е тѣкмо на мѣрката. Двѣ кило ще сж много, а половинъ нѣма да стигне. Сждо тѣй е и съ работния день. Има такова число работни часове, когато работникътъ се труди свободно, безъ да прахосва сили, но и безъ да ги изтощава съ извънредни усилия; но има и такива работни часове, които, тѣй да се каже, сж излишни и изнуряватъ човѣка. Противъ такиваго именно часове възставатъ работницитѣ.

Дългиятъ работенъ день не е износенъ. За мене туй сега е сѣвсѣмъ ясно и се обявявамъ за рѣшителенъ при-

върженикът на крайното намаляване на работния ден. Продължението на работния ден увеличава производството на работниците само временно. Когато то стане постоянно, дневното производство пада. И напротив, производителността на работата и интензивността на труда да растат, когато се намалява работният ден. Говорят туй от личния си опит и собственият си наблюдения. Кожлото по-късно сме свършвали вечер работата, толкова по бавно вървеше тя сутринта, толкова повече материал хабахме.

И въ мене стана пръвратъ. Съ мене стана това, което тръбва да стане и съ всички другъ, щомъ се отнесе честно и съвѣстно къмъ тия въпроси. До когато бѣхъ ученикъ, за мене работническия въпросъ бѣ свърсѣмъ просто и отдавна рѣшенъ. Но когато постояхъ малко като американски работникъ, азъ се убѣдихъ, че работнишкото движение е много по-сложно, отколкото ние мислимъ въобще, и тукъ ни прѣдстои много нѣщо да направимъ и подобримъ. Много желания на нашия работници, които по напредъ азъ съмъ оставялъ безъ внимание, сега намирамъ, че заслужаватъ най-сериозно обмисляне.

— Въ езическия свѣтъ, когато имало роби, черниятъ трудъ се смѣтало отъ Бога прѣдназначенъ за тѣхъ и сямиятъ трудъ разбира се, се намиралъ въ робско положение. Всички „благородни“ и заможни хора избѣгвали и прѣзирали тогава трудътъ. Но въ християнството което освети свободния трудъ и замѣни робството съ братството, нашето отношение къмъ работнишкия въпросъ трѣбва да бѣде свърсѣмъ друго. Черниятъ трудъ трѣбва да се признае, заслужава истинско уважение и има право за едно свѣтло, човѣшко, неслѣдствено съществуване. Възможното благополучие на земята трѣбва да бѣде достояние така сжщо на черния както и на другия трудъ. Зеръ, той—черниятъ трудъ е именно основата на общото благополучие. И да забравяме да мислимъ и да се грижимъ за него, да го прѣдставяме на произвола на сждбата би било една голѣма обществена неправда, прѣстѣпна, както и всѣка друга вопиюща неправда.

Хенри Джорджъ въ една своя рѣчь върху бѣдността и прѣстѣпността казва: „помислили сте въ мене нѣкога за

крайната несъобразностъ и несправедливостъ на тоя фактъ, че работнишката класа въ всички страни на цивилизованания свѣтъ е бѣдна класа. Идете въ който щете градъ, какъ щете се на файтона и кажете на файтонджията да ви вървади тамъ, дѣто живеѣ работнишкиятъ народъ. Той вървади ви отъ кара тамъ, гдѣто се издигатъ красивитъ дѣмове. Той ще ви откара на страни отъ тѣхъ, въ каинитъ квартали съ съборени и мирзливи кѣщи. Спирали ли сте своето внимание на тоя несъобразенъ фактъ? Прѣдставете си, че нѣкое мисляще неземно същество дѣйдѣше нѣкакъ на земята. Въне ще му обясните живота на земята, ще му кажете напр., че кѣщитъ се строятъ съ трудъ, пакъ съ трудъ се изкарва хлѣбътъ, дрехитъ и всяко друго изобщо което ни е потребно въ живота; а мислящето същество би заключило, разбира се, че работниците, трудящитъ се хора сж имено ония, които живѣятъ въ най-добритъ кѣщи и иматъ въ избѣли онова, което сж трудъ се изкарва. Но въ сжщностъ ако новото същество во се явеше въ Лондонъ, въ Парижъ, въ Нью-Йоркъ, или въ другъ нѣкой градъ, то би забѣлзало тъкмо обратното. Върху туй несъобразно явление заслужава да се замисли човѣкъ.

И да се замислятъ не толкова хората на черния трудъ, не черноработниците, а ние, които стоимъ надъ тѣхъ и своето съществуване, своята умствена художествена и всѣка друга работа градимъ имено на тоя черенъ трудъ.

Забѣлжителни сж въ случая думитъ на френския абатъ Ламене, който казва: „Ако азъ отъ всичката си душа викамъ за подобрене участва на страдащитъ класи, което тѣ сж въ правото си да чакатъ отъ обществото (защото тѣ сж най-голѣмата подрѣжка за него), то правя това отъ дълбоко убѣждение, че всичкитъ подобрения въ социалната економиа, тѣй желателни и тѣй неизбѣжни, могатъ да се осществятъ безъ всѣко насилие, безъ всѣка анархия, само при помощта на прогресивни мѣрки, добритъ слѣдствия на които трѣбва да се простиратъ надъ всичкитъ членове на обществото. Бждащето къмъ което се стрѣвимъ нѣма да отхвърли, ниго ще разруши насилнически това, което е било по рано, само ще развие по натагтъкъ зародишитъ които се съдър-

жатъ въ недрата на най-доброто настояще, но които до сега сж се задущвали отъ егоизма на по-силнитъ“.

Подобенъ изходъ Ламене вижда само въ развитието и тържеството на моралнитъ вѣрвания, вѣнъ отъ които той не намира възможностъ за едно здраво и правилно развитие на живота.

—Въ взаимнитъ отношения на различнитъ обществени класи трѣбва да влѣзе като жива и дѣйствуваща сила, небесната правда и да внесе въ общественигъ вѣзни нуждното равновѣсие.

А тукъ се отвара широко поле за ролята на църквата, за живитъ сили на духовенството. Тѣ ще трѣбва не само безправнитъ съ словото си да угѣшаватъ, не само покорностъ на безправнитъ да проповѣдватъ и да работятъ за справедливостъ къмъ ония, които могатъ да създадатъ за черния трудъ едно по-свѣтло бждаше.

„Работническия въпросъ“, казва Хенри Джоржъ, „въ основата си е религиозенъ въпросъ; той може да бжде сполучливо разрѣшенъ само върху началата на висшата справедливостъ“.

Ще бжде ли разрѣшенъ работническия въпросъ по правилень пжтъ, това е въпросъ на утрето, и това е въпросъ, безъ съмнѣние на обществената съвѣсть.

Работническия въпросъ и църквата.

Рѣшението на работническия конгресъ въ Торонто, Канада, „да се влѣзе въ кооперация съ всички проповѣдници, които съблюдаютъ „Работническата недѣля“; като търсятъ съ тѣхъ да привлечатъ толкозъ голѣмо слушателство работници, колкото е възможно, е наистина на похвално дѣло. Нека издигнемъ благородството на честния трудъ! Не е ли вѣрме да дадемъ на челоувѣцитъ и нѣщата тѣхната правдива стойностъ?

Отрадна проява е, когато църквата дава внимание на работническото положение. Това е не само добро, но още и полезно за църквата. Трѣбва да кажемъ, че много пжти църквата е била криво прѣдставяна и криво рабирана, но не можемъ да не признаемъ тоже и факта, че самата църква често пжти е отбѣгвала да се интересува въ живота на работническото.

Има хора които казватъ: „нека църквата покаже единъ благороденъ неутралитетъ по всички задачи, като не взима никоя страна и така запази миръгъ“. Но, тѣкмо тукъ се крие голѣмата мжчнотия. Не само, че липсва червена кръвъ въ такъвъ единъ челоувѣкъ, но съ това той показва какво тжло невѣжество го е завладѣло. До тогазъ, до като има Образецъ за право, и до тогазъ до като хората притежаватъ чувството на справедливостъ, църквата трѣбва да дѣржи високо този Образецъ и да апелира къмъ това право, което е въ челоувѣка.

Църквата се е губила по нѣкога въ проблемата за задгробния животъ и е забравяла мѣстото, дѣто хората живѣятъ. Томове сж писани за обяснение положението на грѣшнитъ подиръ смъртта, или за славата на праведнитъ въ небето, до като тукъ на земята угнетението и неправдата сж обърнали домъгъ Божий въ домъ вертепски.

Но ние трѣбва да излезнемъ изъ срѣдновѣковния пушакъ. Ние живѣемъ въ новъ свѣтъ, кждѣто ставатъ промѣнне: слѣдъ промѣнне и ни фронтиратъ въпроси отъ жизнена важностъ. И забѣлжително е, че „Великата Книга“ на църквата е била повторно четена и нѣкакъ си по рационално тълкувана. Ние туряме ударение върху служенето на хората тукъ и сега. Хората не мис-

лять за Божията манифестация, изявена отвъд облаците; тѣ искатъ да Го видятъ изявенъ въ практическия повседневенъ животъ. Отношението на хората къмъ Бога се изявява въ тѣхния животъ и трудъ, въ тѣхнитѣ страдания и надежди. По силага на тази истина „Църквата на Христа“ въ Америка се е събудила да каже: „На работниците въ Америка, и на тѣзи, които чрѣзъ организациони сръдства се стараятъ да повдигнатъ тежкия товаръ на бѣднитѣ, църквата изпраща братско поздравление и симпатия на всички, които слѣдватъ Христа“.

Главната конференция на Методистката Епископална църква въ 1908 год. се е изразила въ сжщата смисълъ и маниеръ. Тѣзи двѣ резолюции изявяватъ усърдното мнѣние на мислящитѣ религиозни водители въ Америка. Тѣ изявяватъ умътъ на Христа въ всичката реалностъ на човѣческата активностъ. Тѣ изявяватъ практическото приспособление на Златното правило. Вънъ отъ законъта на любовта и принципътъ на братството, нѣма надежда за ограничението на социалното зло, което ни засѣга.

Работничеството се нуждае отъ църквата, и църквата се нуждае отъ работничеството. Сърдцето на църквата бие точно въ идеалътъ, който е прѣдъ нея. Има едно горещо желание у мислителитѣ и водителитѣ на църквата да намѣрятъ най-близкия пътъ за подобряването на човѣчеството.

Човѣкътъ, който е вѣренъ на Исуса Христа, е петрѣбенъ за наше вѣрме. Ние живѣемъ въ единъ вѣхренъ и нервозенъ вѣкъ. Свѣтътъ не е видѣлъ по-прѣди такава движение, и такава напрѣжение, както сега. Това е единъ вѣкъ на велики прѣдприятия и силни комбинации. Една отъ опасноститѣ, която ни фронттира, се намира въ безмнността на модерния индустриализмъ. Има опасностъ да се изгуби човѣкътъ въ прѣдприятията. Машината днесъ се брой за много по-важна отколкото човѣкъта. Но това не значи триумфъ на търговията. Богъ никога не би искалъ човѣкътъ да се изгуби въ машината. Живената истина и жестокиятъ факти на цѣлата история говорятъ протѣ въ този разколъ.

Разрушете човѣкътъ чрѣзъ машината и вие ще разрушите цѣлия социаленъ организмъ. Човѣкътъ, който

носи Божий образъ, не бива да се третира като мъртво нѣщо и да се разрушава за трупане на богатство. Всрѣдъ всичкото това материално, жестоко съзгезание трѣбва да мислимъ и пазимъ човѣкътъ.

Всѣкой човѣкъ е личностъ и никой човѣкъ не бива да се третира като мъртво нѣщо. Личността е най-великото нѣщо въ цѣлия свѣтъ.

Етическата стойностъ на работническото движение трѣбва да интересува всѣкой църковникъ. Той може да не е съгласенъ съ работническия водителъ въ своя градъ, но той трѣбва да признае силага на този апелъ, който въ своето сърдце, е апелъ за справедливостъ и човѣщина, за правда и възцаряване на братството между всички човѣци.

Социалното влияние на християнина.

Християнството не е твърдо тѣло, а течено. То е като една рѣка. Единството и еднаквостта на потокътъ се запазватъ всрѣдъ многобройнитѣ различия. Християнството, начина отъ Иерусалимъ, е текло прѣзъ вѣковетъ и държавитѣ като се е развивало заедно съ условията въ различнитѣ страни, но всѣкога то е било познато, като единъ и сжщъ потокъ а не другъ. Человѣкъ, който вижда Дунавъ въ Русе и по-послѣ въ Свищовъ забѣлзва различни лакатушения, различна дълбочина и широчина, но той нѣма мжчнотия да познае, че това е сжщата рѣка. Подобно Дунава, или коя да е друга, потокътъ който изтича отъ Голгота има сжщия характеръ, слѣдва сжщата главна директива, завършва сжщата цѣль, служи на сжщото назначение въ всички точки по своето течение.

Християнството не е свързано съ форми. То не е система на закони, а живогъ пълненъ, живогъ свободенъ. Вчерашната форма е била подходяща за вчера и съ тоячностъ описва вчерашната християнска признателностъ. Формата днесъ трѣба да мине съ деня. Утрѣ, хората ще има да посрѣщатъ нови необходимости съ нови приспособления на истината. Християнството не е религия на едно вѣроу, нито на една книга, но е религия на Едно Лице. То се състои въ любовъ и лоялностъ къмъ Христа. Нѣкой человекъ се съсрѣдоточава въ себе си; нѣй го наричаме егоистъ. Другъ человекъ се съсрѣдоточава въ ближнитѣ си; наричаме го алтруистъ. Трети човѣкъ се съсрѣдоточава въ обществото; наричаме го соц. алистъ. Но християнина е нито единъ отъ тѣхъ. Той е человекъ съсрѣдоточенъ въ Исуса отъ Назаретъ. До толкозъ, до колкото единъ человекъ люби Исуса, лояленъ е Нему, възпроизвежда Неговия характеръ, манифестира Неговия умъ, до толкозъ той е християнинъ.

Християнството е социална религия. То не е религия само за индивида, нито на една раса, а за всички човѣци. Работата, която Исусъ върши за индивида, е такова, че прилѣга за цѣлото човѣчество, като изправя кривитѣ отношения между человекъ и человекъ. Християнството приспособява отдѣлния человекъ за обще-

ството. Крайната цѣль на индивидуалното спасение е спасение на обществото. Като говоримъ за отношението, което сжществува между индивидътъ и обществото, може да се каже, че дѣйствието и противодѣйствието сж равни. Человѣкъ влияе своитѣ другари за добро или за зло, и неговитѣ другари го влияятъ за добро или за зло.

Шекспиръ туря частъ отъ истината въ устага на Маркъ Антони, когато той говори надъ Цезаревото мъртво тѣло: „Злото, което хората вършатъ, живѣе подиръ тѣхъ; а доброто често се разрушава съ тѣхнитѣ кости“. Вѣрно е, че злото което хората вършатъ живѣе и подиръ тѣхъ, но не е истина, че доброто се руши заедно съ коститѣ имъ. Всичкото добро, което хората вършатъ живѣе подиръ тѣхъ, тѣй както и лошото; и доброто има по-велика жизненостъ, отколкото злото.

Исусъ не трѣси да увѣковѣчи Своето учение прѣмо, но Той работи да увѣковѣчи Себе Си чрѣзъ репродукция въ характерътъ и кариеритѣ на други. Ние нѣмаме нито единъ листъ отъ учението на Исуса, писанъ саморъчно. Веднажъ Той писа, и това бѣше на гѣсъкътъ и изглежда да е било единъ опитъ да запази падналата жена отъ срамъ. Исусъ се труди да направи другитѣ като Себе Си.

Бого-Человѣкътъ отъ Галилея дойде да осжществува човѣчкото щастие, като обезпечи живота. И Той прогресира къмъ тая цѣль. Единъ день Неговата велика цѣль ще бжде реализирана, Неговата идея ще бжде реалностъ.

Ще бжде нова земя и ново небе, защото първитѣ нѣща ще прѣминагъ. За цѣли деветнадесетъ столѣтия ние сме марширували къмъ туй врѣме, отъ давна прѣдсказано.

Религията на повседневния животъ.

Що е религия? Опрѣдлението, което чловѣкъ дава за религия зависи до голѣма степенъ отъ възгледоветъ които има. Ако той е философъ, наклоненъ е да схваща религията като система на мисълта; ако е богословъ, опрѣдѣля я като сборъ на доктрини; ако е историкъ, описва я като едно всевъзско влияние вжтрѣ и вънъ отъ лоното на Христианската църква; ако той е моралистъ, разбира я като етически кодексъ и най-послъ, ако е пророкъ, опрѣдѣля я като любовь Божия въ чловѣчката душа.

Чловѣкъ никога не може да се опази отъ прѣдразсждѣкъ, ако не излезе вънъ отъ тѣсния кръгъ на чловѣчката мисль и навлезе въ неограничената и обширна божествена мисль. Чловѣчката мисль можемъ да оприличимъ на единъ отръзкъ, а божествената—на единъ великолѣпенъ кръгъ; и ние никога не можемъ да имаме истина прѣдстава за религията, докато не падне върху и свѣтлина отъ божественото учение.

Има една идея за религията, която може да се каже че е била историческа—церемониална идея. Тя може да бжде извѣстна доктрина форма, или форма за кръщенето, или форма за богослужението, или форма за църковно управление. Има друга една идея, която може да се нарече и охарактеризира като догматическа идея—която се състои въ вѣрването на извѣстни догми, или доктрини. И трета, идея за религията, която може да се нарече религиозно упоиване.

Е добръ. Каква трѣбва да бжде религията на повседневния чловѣчески животъ? Какво значение има религията въ практическия животъ на всѣкой мжжъ и жена, които вършатъ каква да е работа и които искатъ да направятъ този свѣтъ по-добъръ, въ който всѣкой чловѣкъ да може да живѣе и слави своя небесенъ Баща? Погледната така религията, ние я опрѣдѣляме съ тѣзи двѣ нѣща: да бждемъ добри и да правимъ добро.

Идеалтъ на Христианина е да остане неопѣтненъ отъ свѣтътъ. Това е висшъ идеалъ. Божийтъ идеали сж всѣкога висши. Божийтъ методи за повдигане на расата къмъ по-висши нѣща сж безсъмнѣние възвишени. И ра-

ботата на Божиитъ пророци е да прокламиратъ съвършения идеалъ, независимо да ли хората ще слушатъ или не. Неопѣтненъ отъ свѣта. Въ свѣта, да. Въ самия кипѣжъ на живота: въ търговията, въ политиката, въ социалния животъ, навсѣкждѣ христианна трѣбва постоянно и положително да бжде носителъ и глантай на идеалитъ за които Самъ Христосъ живѣ на земята. Истинниятъ Божий слуга и ученикъ Христосъ, въ всички форми на живота и всѣкога ще наблѣга върху духовната реалность и важность на живота.

Но, не е достатъчно чловѣкъ да бжде само добъръ. Той трѣбва да изживи своята енергия въ вършене добро. И чловѣкъ, дѣйствително не може да бжде добъръ, ако не върши добро. „Не всѣкой, който Миказва Господи, Господи, ще влѣзе въ царството небесно; но тойзи, който върши волята на Отца Ми, Който е на небето“.

Каква е тази воля?

Единъ день дохожда извѣстенъ човѣкъ при Христа и Го пита: „Учителю, що трѣбва да сторя, за да се спаса? И Исусъ му отговори съ притчата за добрия Самарянинъ. „Иди и ти така прави“.

Идеята за правене добро е идентична съ идеята да сме добри и тѣ двѣтъ се кръстосватъ въ Исусовата идея за Неговитъ прѣдставители. Чловѣкътъ, който не е всушь отъ насладата на правене добро, е живѣлъ върху черупката на живота. Чловѣкътъ, който не е опиталъ радостта която дохожда отъ правене добро на околнитъ хора, не е изпиталъ дълбочината на живота. Чувствайте че ние живѣте за една особна цѣль въ свѣтътъ, и че живота на нѣкой е по-чистъ и по-силенъ, поради вашето влияние, и ние ще видите каква дива радостъ и желание ще се появи у васъ за живѣне.

Практическата страна на Христианския животъ се състои въ живѣне, като Исуса Христа, а да се живѣе както Христосъ живѣ значи да се яви христианския характеръ въ христианско служене. Църквата и всѣкой христианинъ трѣбва да има такъва идея за христианската религия. Защото, това е единичкия видъ религия, която въ своята реалность може да снабди нуждитъ на свѣта.

Днесъ свѣтътъ има високъ образецъ за христиан-

ския животъ. Било е време да се счита за най-религиозенъ онзи чловѣкъ, който най-много е правѣлъ шумъ около своята религия. Това не минава днесъ. Чловѣкъ може да вдига шумъ около своята религия, но ако той не я влага въ практическия животъ, нѣма никой да му обърне внимание, нито пъкъ самъ той ще упражни що годѣ влияние. Единичкия видъ религия, въ която свѣтътъ днесъ ще повѣрва, е религията на практическия животъ, религията на повседневния животъ, който се ржководи по духътъ на Сингтъ Божий. Дѣлатаговорятъ по-високо отъ думитъ, и свѣтътъ вѣрва това най-вече за християнския животъ.

Този видъ религия е дѣйствително единичкия видъ, която има доволно жизненостъ за да сграпчи хората и да ги задържи за прѣзъ всичкия животъ. И този видъ религия има въ себе си реалностъ на вѣчния животъ и стойностъ. Чловѣкътъ, който повседневно се старее да ходи въ пжтеката посочена отъ сингтъ Божий, ще вижда всѣкой день, че една атмосфера отъ вѣчния животъ го придружава.

О, каква благословена привилегия е за чловѣка да се отвърне отъ фалшивата повърхностъ на формалната религия и да кърми своята душа съ реалността на духовния, вѣчния и божественъ животъ. Такъвъ животъ не расте безвкусно, не важи каква опитностъ годинитъ могатъ да донесатъ.

Още една мисълъ. Религия, която се състои въ по-дражание на Христа и въ вършене, каквото Той е вършилъ, тая религия е най-голъмата нужда на свѣта. Най-великата и незамѣнима нужда на свѣта днесъ е религията, която се прѣвърща въ правене добро, въ репродукция между чловѣцитъ примѣрътъ и характерътъ на добри дѣла, каквито самъ Сингтъ Божий е показалъ при живѣ. Нашата единичка работа, която трѣбва да имаме съ християнството, е неговото практикуване въ всички форми на живота. Такъва трѣбва да бжде нашата повседневна религия.